

A mindig győzedelmes

Kétszáz éve született Damjanich János

A magyar szabadságharc, de talán az egész magyar történelem legmegrázóbb, s legfontosabb jelképekévé kellett volna, legyen. Abba a tettbe ugyanis a véletlenszerűnek tűnő sors belesűrűsítette 1848/49 legkeserűbb – s szörnyen megkésett tanulságát. Az aradi bitófa alá egyesével szólított tábornokok mielőtt vesztőhelyükre léptek, sorra összelelkeztek még életben hagyott társaikkal. Amikor már csak ketten voltak, Damjanichot hívta a hóhér. Neki már csak egy rövid, megrázó kézfogás maradt kötelességként. Az összeborulás után mankóira támaszkodva maga bicegett az akasztófához, ekként dohogva: *„Már azt hittem, az utolsóvá tesztek, aki pedig mindig első voltam a csatákban.”* Miután ő is végsőket vonaglott, Vécsey Károly gróft, honvédtábornokot szólították. Ennek a tősgyökeres magyar arisztokratának nem volt kitől búcsúznia. Hosszan szemlélte halott bajtársait, majd ő, a kékvérű magyar főnemes, hirtelen letérdelt a megüvegesedett szemű Damjanich bitójához, s hosszan megcsókolta a polgári családból származó, sokszor lesajnált szerb nemzetiségű hazafi, a magyar szabadság mártírjának lecsüngő, holt kezeit...

Személyes bocsánatkérésnek is beillt, hiszen – noha az ütközetben súlyos hibát követett el, amikor egész délutánig tétlenkedett, s csak azután folytatott ádáz küzdelmet – Damjanich győzelme után néhányan éppen őt próbálták felléptetni egy nyilatkozattal, hogy a szolnoki csata babérai nem Damjanichot, hanem őt, magát illetik. A megfogalmazott levelet azonban minden lapszerkesztő visszautasította. Többről volt itt szó, mint személyes jóvátételről. Köszönet volt és bocsánatkérés a nemzetiségektől valamennyi sebért, amit a haza méltatlanul ejtett rajtuk.

Ki volt ez a szerb származású katona, akit a féltékenységtől sem mentes Görgey, a honvéhadak fővezére „nem mindennapi talentum”-ként jellemezte Kossuth előtt?

Már születése is a katonai pályára predesztinálta. A Temes vármegyei falu, ahol kétszáz évvel ezelőtt, 1804. december 8-án a világra jött, ugyanis a Strázsa nevet viselte. Vagyonatlan család sarja volt, apja is katonaként szolgált: császári és királyi őrnagyságig vitte. A katonai hivatás iránti érdeklődés fiában is hamar kialakulhatott, bár lehet, hogy csak apai készítésre kezdett a temesvári katonai nevelőintézetben tanulni. 1820-tól hivatásos katonaként szolgált a császári hadsereg 61. számú gyalogezredében.

A forradalom kitörésekor főszázadosi rendfokozatot viselt. Az áprilisi törvényeket – amelyekben a szorult helyzetbe került V. Ferdinánd Magyarországnak számos új alkotmányos jogot biztosított – szolgálati helyén, Temesvárott nyilvánosan éltette. Haynau, a temesvári katonai parancsnok (a későbbi teljhatalmú diktátor, a kivégeztetője) felelősségre is vonta, Olaszországba helyeztette volna át. A magyar kormány fölhívására azonban átlépett a honvédséghez, s a Szegeden alakuló 3. önkéntes honvédszászlóalj parancsnokává nevezték ki. A gyakorlatlan újoncokból álló zászlóaljat rendkívüli eréllyel rendezte, oktatta s fegyelmezte. Júniusban őrnagy, októberben már alezredes, s zászlóaljparancsnoksága mellett egyben dandárnok is a bánáti hadtestben. Novemberben ezredessé és hadosztályparancsnokká léptették elő. Gyors előmenetele kiemelkedő vezetői képességeinek, szervezetépítő és kiképzési munkájának volt köszönhető. Katonái a kezdeti idegenkedés után bálványozták. Imponált nekik, hogy szerb létére mennyire szívén viseli a magyar haza sorsát. Azt írja róla egy korabeli újságcikk: *„...a parancsait tűzön-vízen át teljesítették. Éljen Damjanich! Éljen a haza! – kiáltással az ajkukon még a poklok kapuit is megrohamotozták volna”.* „Mindennapos eset volt nála az, hogy az éjszakát együtt töltötte a katonáival a tábornoknál, az előőrsben. Egyszer egy parasztember kereste hajnali négy óra tájban a szállásán, hogy hírt vigyen neki Jellasics Kecskemétre való betöréséről. A tábornokot azonban nem találta ott. Kereste mindenfelé, mígnem ráakadt az előőrsök között. Feje alatt egy porció széna volt a párna.”

„Minden jó közvitét szeretett, becsült s barátjának nevezett – katonáit egész a dühösségig tudta fanatizálni, kik vezérlete alatt vakmerően rohantak szuronyszegezve a dörgő ágyútelepekre s a lovas tömegek ellen.”

Amikor a bécsi kamarilla a szerb nemzetiséget a magyar szabadság ügye ellen mozgósította egy fegyveres felkelésre, Damjanich megingathatatlan volt az alkotmányos rend védelmében. Ugyanakkor – úgy tűnik – kíméletesebben lépett fel Turja és Szenttamás megtisztításakor, mint azt sokan látni szerették volna. Nem kívánt olajat önteni a tűzre. Ezért volt pillanat, amikor egyenesen árulónak nevezte, lemondásra szólította

fel, és lelövessel fenyegette néhány tisztje. A történet elbeszélője szerint egy hatalmas pofonnal torolta meg a sértést, majd katonáinak is beszámolt az esetről.

1849. januárjától tábornoki rangban a bánáti csapatok, márciustól a 3. hadtest parancsnoka volt. Szolnoki győzelméért 2. osztályú katonai érdemrenddel tüntették ki. Személyiségét jól jellemző epizód: a vörössipkásainak nagy hősiessége árán kivívott diadal után levett főveggel állt ki a híres 3. zászlóalj elé, s így köszöntötte őket: „Fiúk, megérdemelnétek, hogy mindnyájan tisztké legyetek, de hol volna akkor az én harmadik zászlóaljam?”.

„Damjanich a rettenthetetlen bátorság és vitézség mintaképe volt, aki hidegvérét a legnagyobb veszély közepette is megőrizte. A jarkowaczi éjjeli rajtaütésnél csakis nagy lélekjelenléte és személyes hősi magatartása mentette meg a tüzéséget s a szétszórtan elhelyezett honvédeket.

Válságos helyzetben adott helyes intézkedései és személyes példaadása, biztosította minden ütközetében a sikert és győzelmet” – jellemezte Nónay Dezső tábornok, későbbi krónikása.

Vajda János honvédhadnagy, a jeles költő írta le, ahogy nagy fekete szakállasan a természetes csatalován ülve, szivarozott, miközben körötte röpködtek a lövedékek. A szolnoki ütközet után a város országgyűlési képviselőjévé választotta Damjanichot, amit ő elfogadott, de arra kérte a küldöttséget, hogy „*inkább engedje a csatába menni, mint országgyűlésre, mert jobban tud harcolni, mint beszélni, s nagyobb élmény neki egy ütközet, mint a legszebb szónoklat.*” Pedig sok-sok költőiség szorult belé. A rohamot a „csaták poézisének” nevezte. Szolnok után Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysarló sorsdöntő csatahelyein gyakorolta diadallal a költészet e kevesek által oly sikeresen tudott, különös válfaját. Kossuth kijelentette, hogy Damjanich a kiérdemelte a „semper victrix” (mindig győzedelmes) megnevezést. Görgey is el volt ragadtatva teljesítményétől, s amikor Buda ostromának személyes vezetésére

Damjanich János imája a kivégzés hajnalán

„Mindenség Ura! Hozzád fohászkodom! Te erősítettél engem a nőmtől való elválás borzasztó óráiban, adj erőt továbbra is, hogy a kemény próbát: a becstelen, gyalázatos halált erősen és férfiasan állhassam ki. Hallgasd meg, ó, Legfőbb Jó, vágyteli kérésemet! Te vezettél, Atyám, a csatákban és ütközetekben – Te engedted, hogy azokat kiállhassam, és a Te védelmező karod segített némely kétes küzdelemből sértetlenül kilábolni – dicsértessek a Te neved mindörökké!

Oltalmazd meg, Mindenható, az én különben is szerencsétlen hazámat a további veszedelemtől! Hajlítsd az uralkodó szívét kegyességre a hátramaradó bajtársak iránt, és vezérelj akarátát a népek javára! Adj erőt, ó, Atyám, az én szegény Emíliámnak, hogy beválthassa nekem adott ígéretét: hogy sorsát hitének erejével fogja elviselni.

Áldd meg Aradot! Áldd meg a szegény, szerencsétlenségbe süllyedt Magyarországot! Te ismered, Uram, az én szívemet, és egyetlen lépésem sem ismeretlen előtted: azok szerint ítélj fölöttem kegyesen, s engedj a túlvilágon kegyes elfogadást találnom. Ámen...”

(Damjanich Emíliámnak vigasztalásul)

egész osztrák sereg ellenében, utolsó csepp vérig védi magát”. A vár így augusztus 17-én Buturlin orosz tábornok előtt kapitulált. Sokáig járta az az ellenőrizhetetlen szóbeszéd, hogy a cári tábornagy szabad elvonulást ígért volna Damjanichnak és a várvédőknek, ez azonban meglehetősen valószínűtlen. Amikor átadják egykori parancsnoka hadbíróságának, pontosan tudhatta mi lesz a sorsa. Fegyelmezettem vette tudomásul az ítéletet is. A kivégzés előtt papokat, lelkeseket küldtek a siralomházba. Damjanich bizalmatlanul fogadta a görögkeleti pópát, s csak akkor enyhült meg, amikor a pap tájékoztatta róla, hogy az Aradon élő szerbek nagy részvétellel vannak iránta. Ezután még betért cellájába Surjánzsky minorita atya, akinek átadta feleségéhez írt búcsúlevelét. A szerzetes később megrendülten számolt be a találkozásukról. „Én születésemre nézve nem vagyok magyar, de szívesen leszek a magyar szabadság vértanúja. Áldjon meg!” – mondta Damjanich a búcsúzásakor.

A bitófa árnyékában ezek voltak az utolsó szavai: „Szegény Emíliám! Éljen a haza!”

Az a haza, amely kebelébe fogadta, s amely most születése bicentenáriumán, halálának százötvenötödik évfordulóján talán minden eddiginél méltóbban emlékezik rá.

H. S.

készülvén ideiglenesen át kívánta adni a hadügyminiszterséget, 1849. április 28-án azt Damjanich kezébe tette le „hogy a honvédség szervezése kiváló kezekbe jusson”. Az újabb emberpróbáló feladatot mégsem tudta átvenni, mert egy súlyos kocsibalesetben eltörte a lábát, s a szabadságharc végéig már nem szerezte vissza teljes szolgálatképességét. Lábadozása alatt sem tudott tétlenkedni. Júliustól – bár egyelőre csak mankóval tudott közlekedni – Arad várparancsnokaként szervezte a térség védelmét. Amikor a világosi fegyverletétel után az osztrákok a vár átadására szólították fel, azt válaszolta „az aradi várat egy szál kozáknak is megadja, de az